

Liisa Niinikangas: Kirjastokonsultti vauhdissa

Liisa Niinikangas

- syntynyt Jyväskylässä 1946, naimisisa, kaksi aikuista lasta
- FM Jyväskylän yliopisto 1968, tiet. kirjastojen virkatutkinto 1971, informaattikko 1978-1991, koulutus-suunnittelija Ammatikasvatushallinnon koulutuskeskus 1991-1996.
- Jyväskylän yliopiston kirjasto kirjastoamanuenssi 1969-1978, Tampereen yliopiston kirjasto kirjastonhoitaja ja informaattikko 1978-1991, koulutus-suunnittelija Ammatikasvatushallinnon koulutuskeskus 1991-1996.
- Perheyrittäjä Oy Lighthouse Consulting Ltd 1989 - , johtava konsultti 1996 -
- Hämeen ammattikorkeakoulu kirjasto- ja tietopalvelun ma tietopalvelupäällikkö joulukuun 2001-heinäkuun 2002.
- Luennoi, kirjoittaa, kouluttaa, konsultoi, suunnittelee ja toteuttaa koulutusta. Erikoisosaaminen: strateginen osallistava johtajuus, oppiminen ja kirjastot, ammattikorkeakoulu- ja koulu-kirjastot.
- Tärkeimmät aikaansaavukset: Steiner-koulun rakentaminen Etelä-Viroon 1990-luvulla, Suomessa pedagogisen kirjaston idean lanseeraaminen ja opettaja-informaattikko -koulutukset 1992
- Luonteenomaisuudet: riskinottokyky, innostuneisuus ja energisuus, tulevaisuuden tekeminen.
- www.kolumbus.fi/lighthouse

Aikakauslehtien kirjaajasta kirjastokonsultiksi

Vuonna 1968 aloitin kirjastoharjoittelijana Jyväskylän yliopiston kirjastossa, edistyneempänä sain kirjata päivittäin saapuneet aikakauslehdet. Olin liian ulospäinsuuntautunut silloiseen kirjastoalan ydintehtävään, luettelointiin, joten minut pantiin asiakaspalveluun. Valmistuin Otaniemestä informaattikoksi vuonna 1981. Tampereen yliopiston kirjastossa kasvoin ammatillisesti. Vastasin käyttäjäkoulutuksen kehittämisestä ja tiedonhakujen tekemisestä. Ensimmäinen suora yhteydenotto Dialogiin Palo Altoon Kaliforniaan on unohtumaton kokemus. Tyhmat päätteet ja rivikirjoittimet ovat henkilöhistoriaani kahdenkymmenen vuoden takaa. Tietotekniikkahan tuli kirjastoihin kokoelmarekisterien ja tietopalvelujen kautta. Avasimme opiskelijoille Helecon-tietokannat itsenäiskäyttöön, se oli ennenkuulumatonta Suomessa. Minua pyydettiin luennoimaan myös täydennyskoulutettaville. Valmistelin yhtä keskittyneenä ensimmäistä luentoani kuin ensimmäistä tiedonhakua, päiväkausia. Luennoin suoraan paperista. Silletielle jäin, etsimään ymmärrystä, mitä oppiminen on, miten innostus syntyy ja synnyttää oppimisen ihmeen, minussa ja toivottavasti kuulijoisakin.

Kirjastoalan konsulttiyrityksiä ei Suomessa ole monta. Itse olen oman alan asiantuntijasta yrittäjäksi kasvanut. Koulutussuunnittelijana opin ymmärtämään asiakastytyväisyyden ja toiminnan kannattavuuden tärkeyden. En ole pätkätyöläinen tai freelancer, olen yrittäjä omalla kapealla segmentilläni. Asiakkaita ovat täydennyskoulutusorganisaatiot, ammattikorkeakoulut, lääninhallitukset ja muu julkishallinto. Minulla on ollut virkamiehen täydet ikälisät, ja olen

täydessä järjessäni valinnut yrittäjyyden. Minulla on onnistumisen tai epäonnistumisen riski, taloudellinen riski, mutta myös vapaus valita, mitä haluan tehdä tai olla tekemättä. Joka vuosi firmani työllistää kirjanpitäjän ja projekteissa 3-4 henkilöä. Itse saan nykyisin palkkaakin, joskus. Aina en voi onnistua, ne kokemukset ovat paras ja kipein oppi. Luotan, että elämä kantaa myös niinä päivinä, jolloin puhelin ei soi eikä sähköpostissa ole viestejä.

Kouluttajana ja ainaisena oppijana

Olen hankkinut kouluttajan osaamiseni suostumalla ottamaan opettamisen vaikean haasteen vastaan. Olen halunnut oppia uutta, niinpä olen testannut itseäni ihmisten edessä, seurannut hyvien opettajien työskentelyä ja arvioinut omaa toimintaani. Informaattikko voi monella tapaa olla oivallinen kouluttaja: hän on tietoasiantuntija, ja hänen osaamiselleen on kysyntää. Omasta jargonista voi luopua, kun miettii, miten saa asian parhaiten perille erilaisille kohderyhmille: tutkijoille, analyytikoille, oppijoille, päättäjille, työtovereille. Opettaminen ja kouluttaminen syventävät myös omaa ymmärrystä. Minulle itselleni silmiä avaavaa oli koulutus-suunnittelijuus. Silloin opin systemaattisen asiakaspalautteen keräämisen. Opin näkemään itseäni toisten silmin, se on ollut tärkeää. Mitä voin seuraavalla kerralla tehdä toisin? Kaikki ne asiat, joista itse olen innostunut, eivät ole kuulijalle yhtä kiinnostavia. On hyväksyttävä toisen autonomia, samoin oppimisen vaatimaa aika, hitaus.

Viime talvena vedin ensimmäistä kertaa yli kymmeneen vuoteen luentosarjan informaatiotutkimuksen perusopiskelijoille. Se oli mielenkiintoinen kokemus, sillä aiheeni oli johtaminen. Miten luennoida johtami-

sesta ensimmäisen vuoden opiskelijoille, joilla on kokemusta korkeintaan johdettavana olostaa? Täydennyskoulutettavat ovat helpommin lähestyttävissä, sillä he voivat sitoa oppimisen omiin kokemuksiinsa. Eniten pidän ammatillisten sekaryhmien ohjaamisesta, kun kirjastonhoitajat ja eri aineiden opettajat kohtaavat ja opettelevat keskustelemaan yhdessä. Haasteena on oppimistilanteiden ja aikataulujen järjestäminen niin, että oppijat voivat saada ideoita myös toinen toisiltaan.

Nykyisistä koulutusprojekteistani haastavin ja mielenkiintoinen on kaksivuotinen pilottikoulutus espoolaisille opettajille, ns. opettaja-informaattikotäydennyskoulutus. Sen opintoviikot validoi Turun ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Käytössä on oppimisympäristö HumapTool. Sen kautta yksilöllisen ja yhteisöllisen oppimisen läpinäkyvyys korostuu. Ihmettely ja kysymykset jaetaan. Oppijoiden hiljainen tieto muuttuu yhteiseksi osaamiseksi. Opettaja-informaattikous mullistaa perinteisen, yhden oppikirjan totuuteen uskovan opettajan elämän.

Millainen kartta ja kompassi?

Opetusministeriö määritteli 1990-luvun alussa työpaikkani Ammatikasvatushallinnon koulutuskeskuksen mandaatiksi syntyvien ammattikorkeakoulukirjastojen henkilöstön täydennyskoulutuksen. Sain tilaisuuden katsoa kirjastoja ja tietopalveluja ulkoapäin, koulutuspolitiikan osina. Olin vakuuttunut angloamerikkalaisesta käsitteestä teacher-librarian ja englantilaisten yliopistokirjastojen oppimiskeskuksista (Learning Resources Center). Pyrin soveltamaan niitä suunnittelemaani koulutukseen. Nykyisin yliopistokirjastot ovat kehittäneet voimakkaasti käyt-

Liisa Niinikangas

täjäkoulutustaan akateemisten verkotaitojen opetuksiksi. Helsingin yliopiston Opiskelijakirjastossa on suunniteltu Informaatiolukutaidon standardit. Kirjastot nähdään yhä selkeämmin läpi koko koulu- ja opiske- luajan kulkevana jatkumona, oppimi- sen ytimenä.

Koulujen opetussuunnitelmiin on vuosia kirjattu tavoitteeksi itsenäi- nen oppija, mutta karttaa tavoitteen saavuttamiseksi ei ole ollut. Olen iloi- nen, että sain olla mukana viime vuonna julkaistun teoksen Nuoren tiedonhakijan opas kirjoittajatiimissä (Halttunen-Hirvimäki-Niinikangas- Perttula: Nuoren tiedonhakijan opas. BTJ Kirjastopalvelu, 2000). Avasim- me yläasteen ja lukion koululaisille sekä opettajille tiedonhankinnan ja tiedonkäsittelyn prosessin. Tiedon- hallintataitojen osaaminen on kuvatu- niin konkreettisesti, että opetta- jat löytävät arviointikriteeritkin teok- sesta.

Jokainen sukupolvi määrittelee lukutaidon uudelleen. Perinteinen luku- ja kirjoitustaito ovat myös media- lukutaidon tai informaation lukutai- don perustana. Koulukirjastojen, kou- lun media- tai tietokeskusten, peda- goginen merkitys kasvaa. Olen ollut

mukana kirjoittamassa ja toimittanut teokset Kirjasto koulussa ja Koulu kirjastossa (BTJ Kirjastopalvelu, 1999 ja 2000). Niihin on luotu näke- mys oppimiseen integroituneesta uudesta kirjastosta, suomalaisesta koulukirjastosta, joka on tähän saak- ka ollut merkityksetön opetuksen lisäke.

Konsultin työtäni olen kuvannut artikkelissa Millainen kartta ja kom- passi johdattaa kirjastojen löytöret- keilijöitä? (Teoksessa Sivistyksen paikka, Enostone, 2000). Konsultin työ on ristiriitojen ratkomista ja muu- toksen sinnikästä läpiviemistä. Taita- va konsultti voi jättää jälkeensä osaa- vammam yhteisön, koska hänellä on kyky tunnistaa ja saada yhteiseen käyttöön organisaation hiljainen osaaminen.

Ei elämää kuin peltoa voi ylittää

(Pasternak)

On hauska olla muutoksen tekijänä! Pyrin soveltamaan elämäni Goethen lausetta: "Etten vain eläisi elämäni vaan myös loisin sitä." En pysty lohko- maan elämäni työhön ja yksityiseen. Asun Tampereella. Pidän iltakävelyis-

tä, klassisesta musiikista, matkusta- misesta ja kaupungeista, varsinkin Venetsiasta, lukemisesta ja elokuvi- sta. Viime kesänä ostimme Sääksmä- en kirkolta (Tampereen ja Hämeen- linnan välillä) vuonna 1911 rakenne- tun hirsihuvilan. Sen villiintyneessä puutarhassa avaan kesä- ja kirja- kahvila Tervapääskyn 8.6. Silloin on kulunut 127 vuotta edellisen, Jyväskylässä toimineen, Niinikankaan kah- vilan emännän, Ida Niinikankaan syn- tymästä. Mieheni isoäidin munkit

ovat jyväskylälaisten opiskelijoiden makumuistissa. Minun bravuurini on kehitteillä täytekekkipuolella. Kon- sultointia jatkan, samoin kouluttamis- ta ja kirjoittamista.

Joutuminen Jyväskylän yliopis- ton kirjastossa asiakaspalveluun on osoittautunut ammatillisuuteni peruskiveksi. Olen saanut paljon roh- kaisua osakseni. Toivon, että myös itse kykenen jakamaan iloa, sillä elä- mää ei voi kuin peltoa ylittää.

Vastaamassa kirjastojen ja tietopalvelujen haasteisiin

Kirjastot ovat tieto- ja osaamisyhteis- kunnan kehittymisen myötä nousseet merkittäviksi toimijoiksi. Perusasiat eivät ole muuttuneet. Suurimmat haasteet ovat samat kuin muillakin aloilla: tulevaisuuden vision kirkasta- minen kaikkien tahtotilaksi, johtami- nen, henkilöstön osaamisen päivittä- minen, kustannustehokkuus ja integ- roituminen asiakasprosesseihin. Olen nähnyt muutoksen mahdollisuu- teen tarttumisenä, ja yritteliästä tu- levaisuuden tekemistä kirjastoissa tarvitaan enenevästi.

Pidän tärkeinä kriittisen ajatte- lun taitoja, tiedonhallintataitojen ym- märrystä, kykyä etsiä, käyttää ja prosessoida tietoa kulloiseenkin ongelmanratkaisuun parhaiten soveltuvalla tavalla. Tietopalvelujen haasteena näen informaation orga- nisoimisen, valtavista informaatiomassoista tarvittavan tiedon löytämisen ja sen jalostamisen, asiakkaan tarpeen oivaltavan kuule- misen ja ymmärtämisen. Tärkeää on käyttäjien opastaminen niin, että jo- kaisessa asuisi pieni informaattikko, joka itse pystyy hahmottamaan omaa kysymystään. On helppoa selata nettisivuja, vaikeampaa muodostaa oma perusteltu näkökulma ristiriitai- seen informaatioon.

Ammattikorkeakoulukirjastot ovat rakentumassa korkeakoulu- kirjastoiksi. Itselläni on pitkä yliopis- tokirjastotausta. Ymmärrän yliopisto- kirjastojen vahvan ammatillisen osaa- misen ja henkilöstön lukumäärän ja ammatillisen osaamisen kriittisen massan. Ammattikorkeakoulukirjas- tot ovat 1990-luvulta lähtien oivalli- sesti haastaneet yliopistokirjastot.

Muutaman vuoden sisällä yhteistyö tiivistyneet, kun kummallakin sektoril- la on käytössä sama kirjastojärjes- telmä Voyager.

Ammattikorkeakoulukirjastot ovat levittäytyneet ympäri Suomea. Niitä on esimerkiksi Mynämäellä, Joutsenossa, Forssassa, Lammilla ja Haapavedelläkin. Ne voisivat vahvis- taa alueellista vaikuttavuuttaan ja ryhtyä nykyistä pontevammin toimi- maan pk-sektorin kanssa. Usein ammattikorkeakouluissa sovelletaan ongelmaperustaista oppimista, työ- elämän aitojen ongelmien ratkaisua. Informaattikot ovat tärkeitä oppijoiden itsenäiseen tiedonhankintaan ja mo- nipuoliseen tiedonkäsittelyyn suun- taavassa oppimisprosessissa. Hyvä- nä esimerkkinä pidän Jyväskylän ammattikorkeakoulussa toteutettua Tieto töihin -projektia.

Globaalit yritykset hoitavat tule- vaisuudessakin itse omat tietopal- velunsa. Ulkoisen ja sisäisen tiedon hallinta on niille kriittinen kilpailute- kijä. Oman yritystietopalvelun voi kor- vata luottamuksellinen jatkuva tieto- palvelukonsultointi ja suunnitelmalli- nen tietojohdajuus. Ammattikorkea- koulukirjastot voivat oppia tietopalve- luysiköiltä organisaation itse tuotta- man tiedon jäsentämistä ja kokoa- mista. Esim. Hämeen ammattikor- keakoulun kirjastoa ja tietopalvelua kehitetään tietopalveluysiköksi. Pe- rintainen kirjasto on sen yksi osa, jonka rinnalla vahvistuvat digitaaliset palvelut ja opetuksen sekä oppimi- sen tuki. Suurimmaksi haasteeksi näen paikoilleen jähmettymisen, van- hojen mallien toistamisen. Ammatti- korkeakouluissa tarvitaan tieto- palveluysiköitä myös pedagogiikan uudistajiksi.